

علم أصول الفقه

۸۳

۱۴-۲-۹۳ سیره و ارتکاز

دراسات الاستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

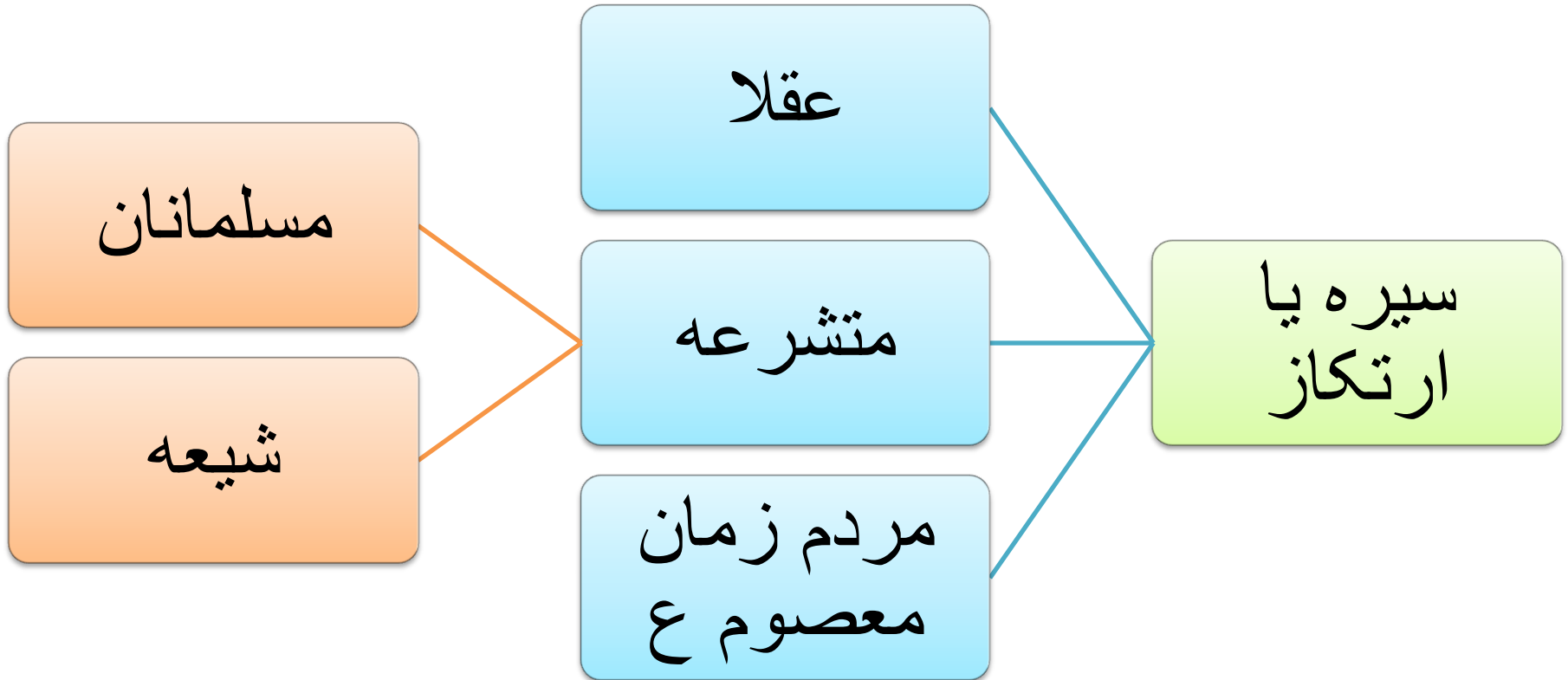
منش عملی و
عادات رفتاری

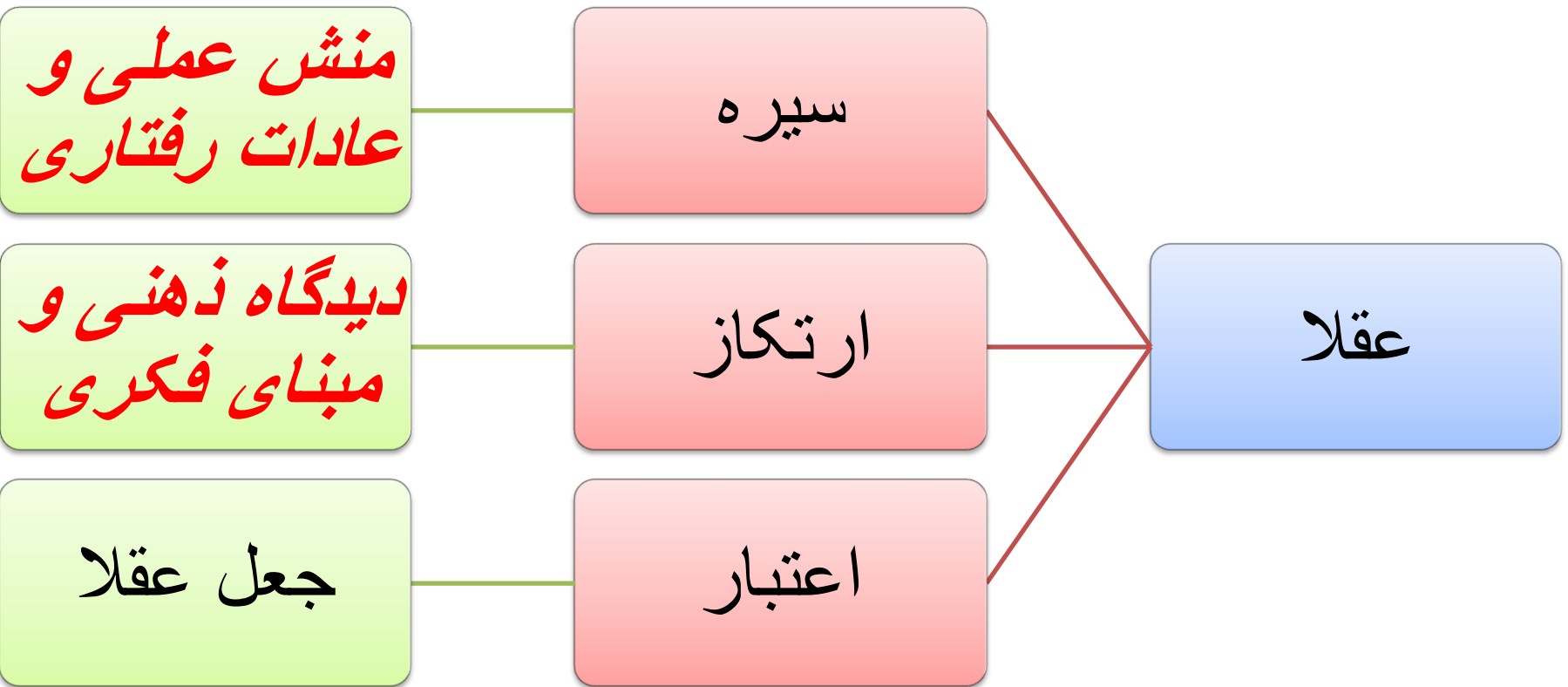
سیره

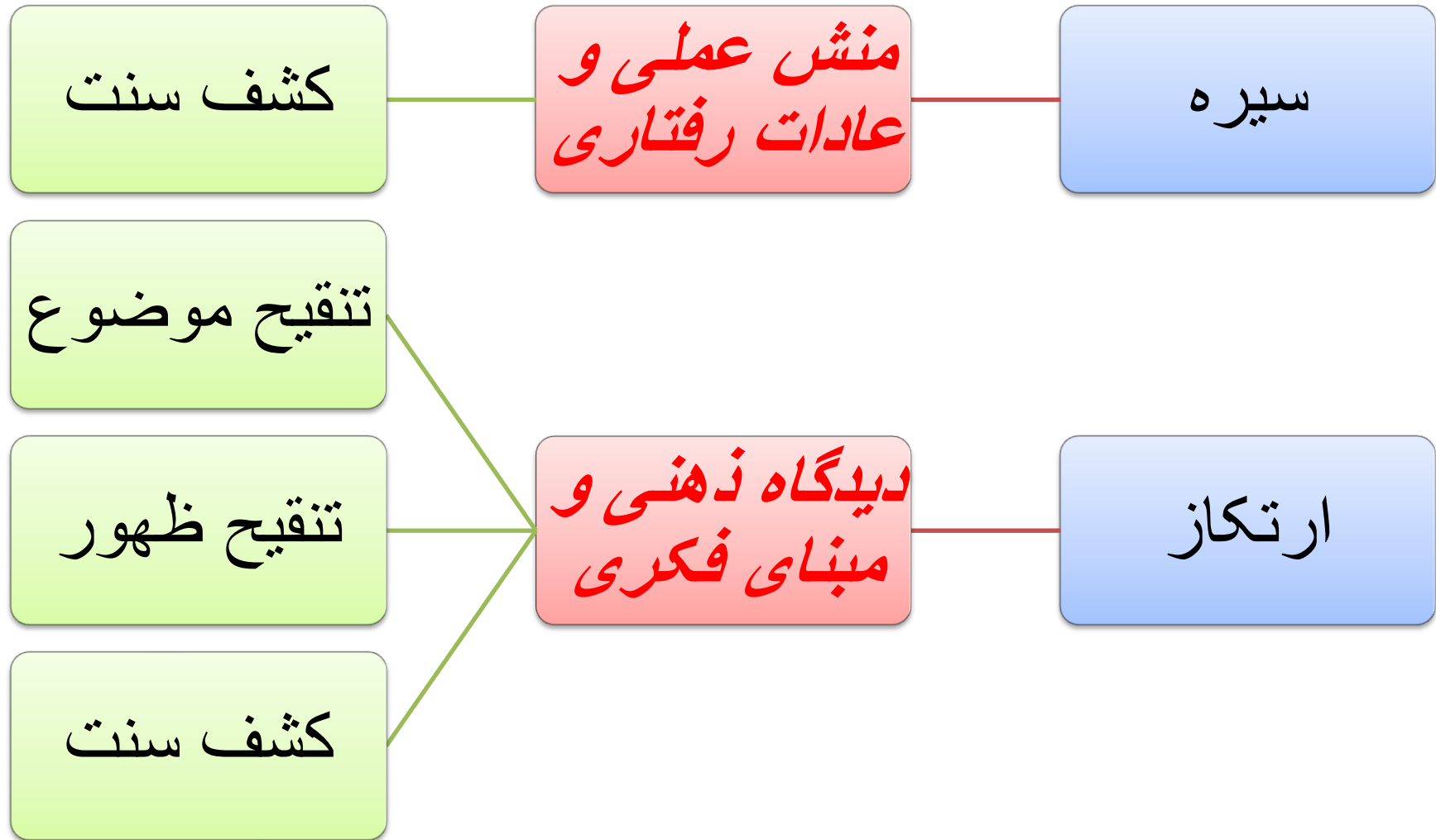
دیدگاه ذهنی و
مبنای فکری

ارتکاز

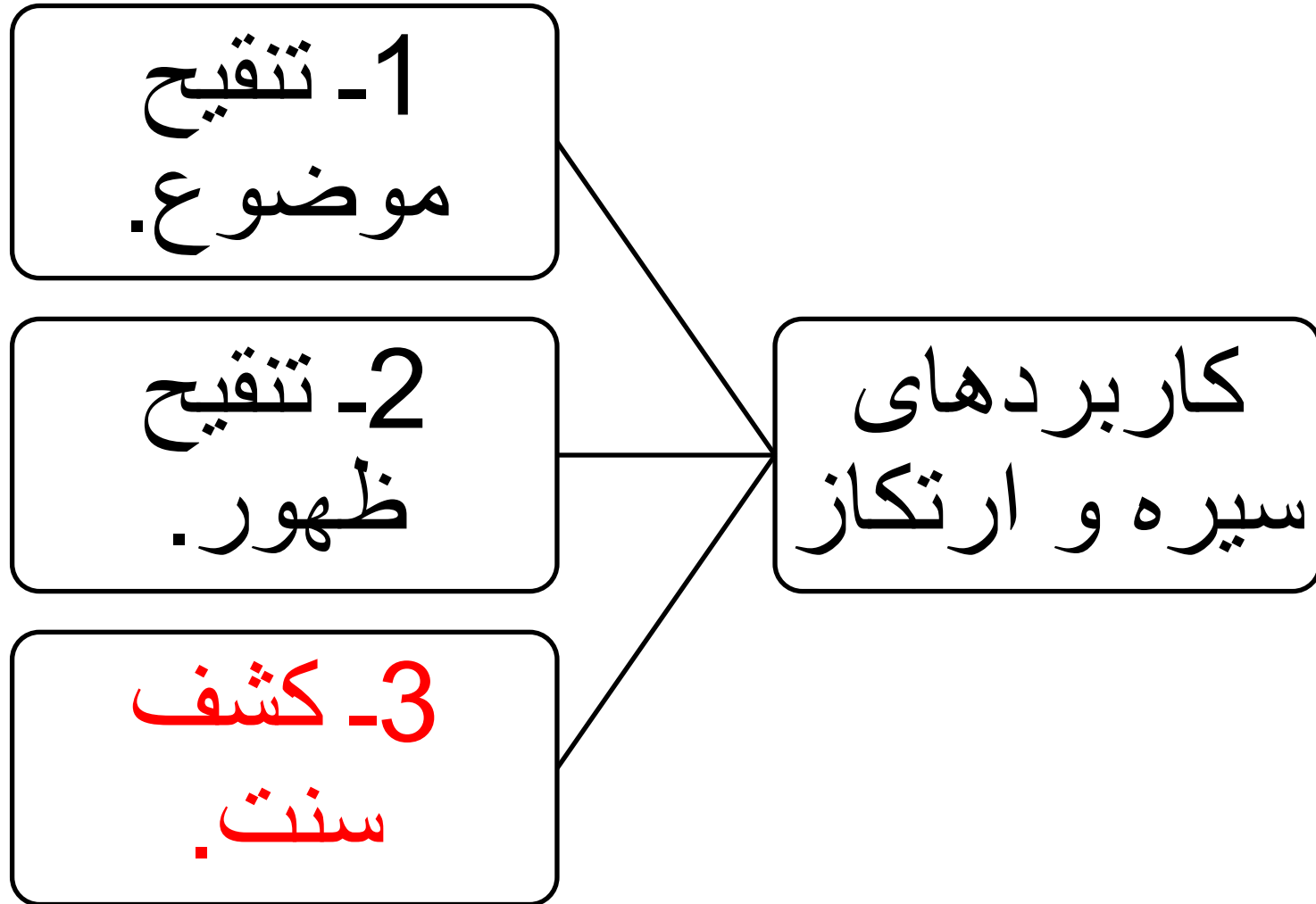
میزان احتمال تأثیر موقعیت

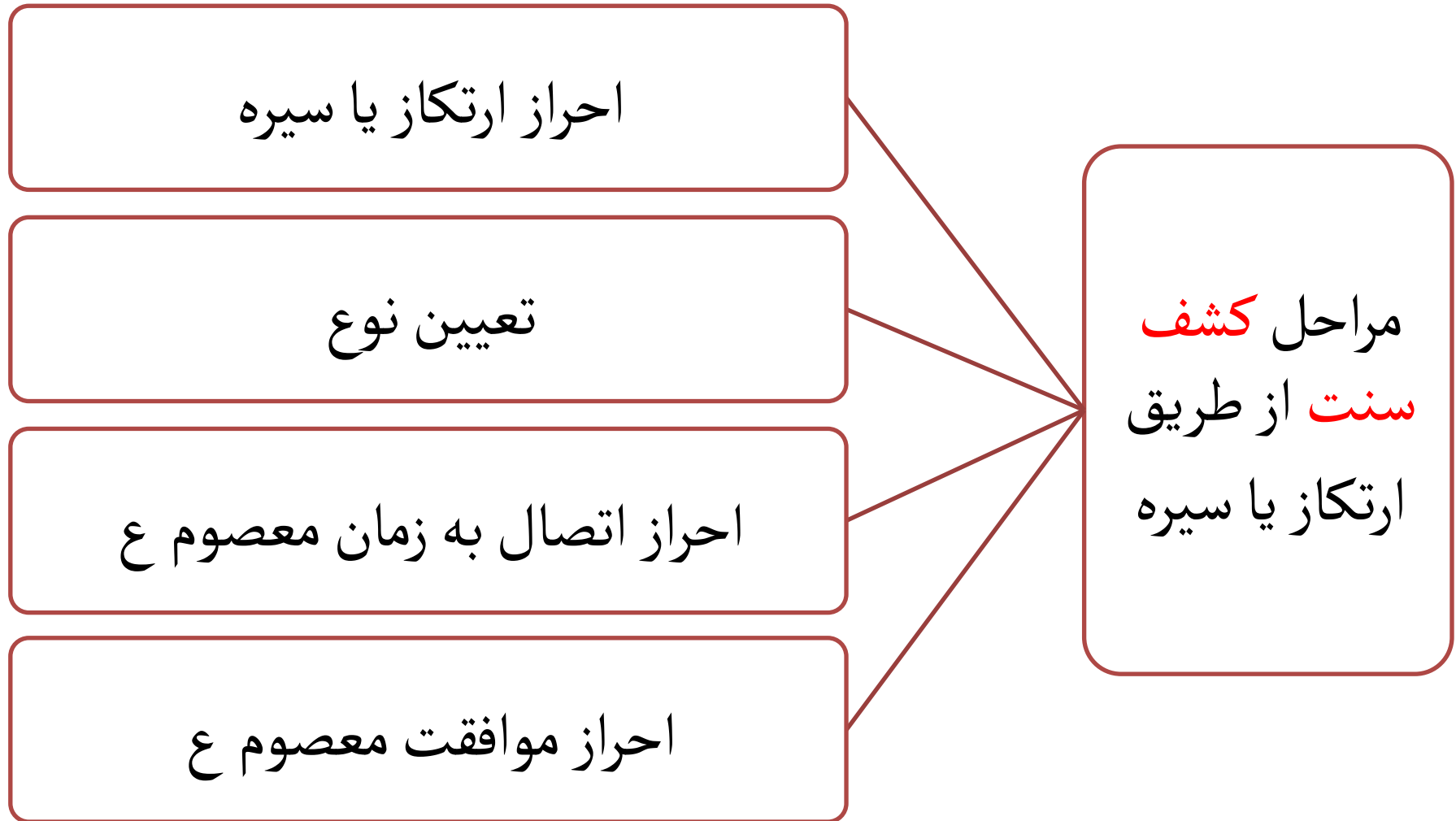

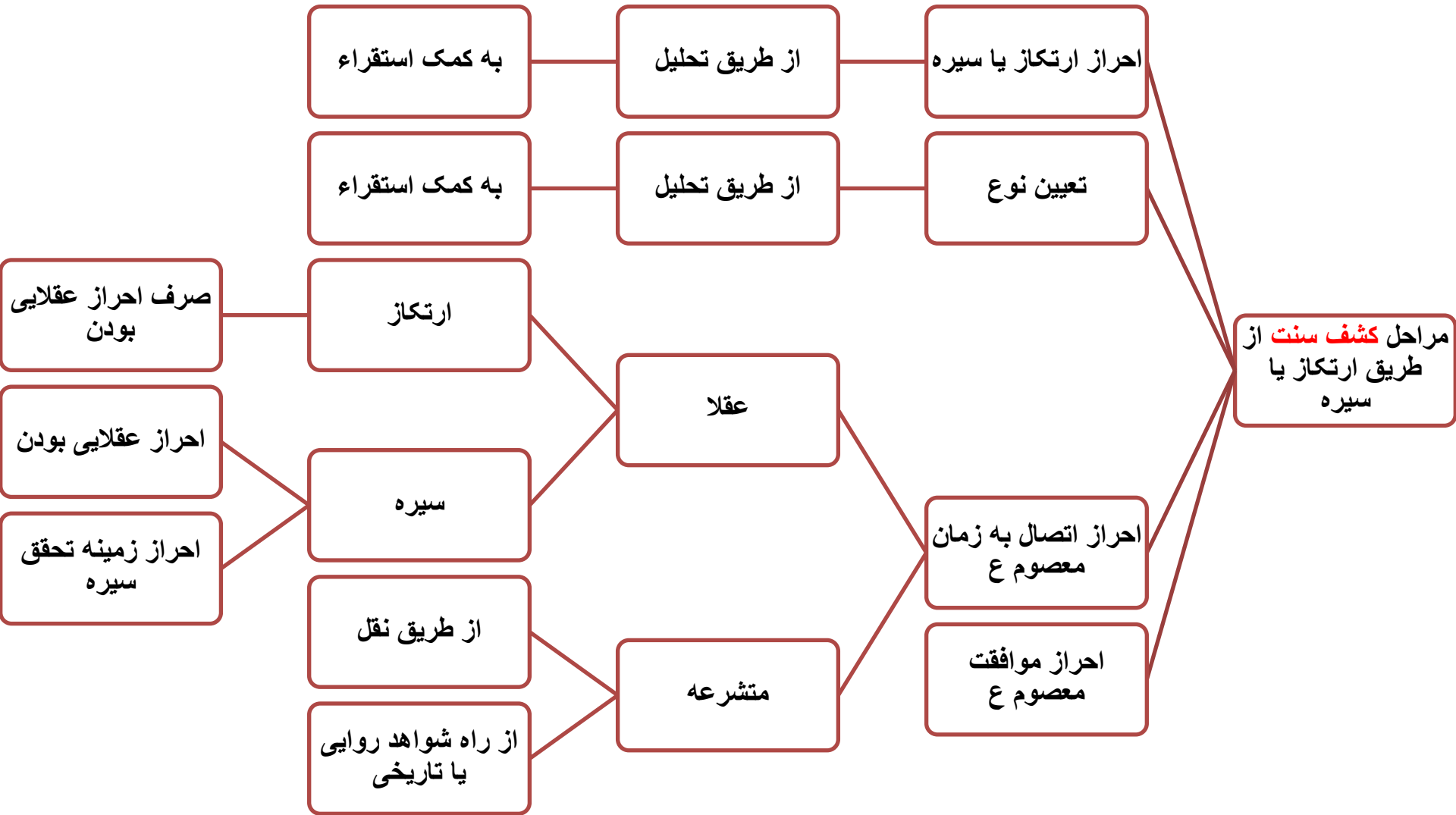

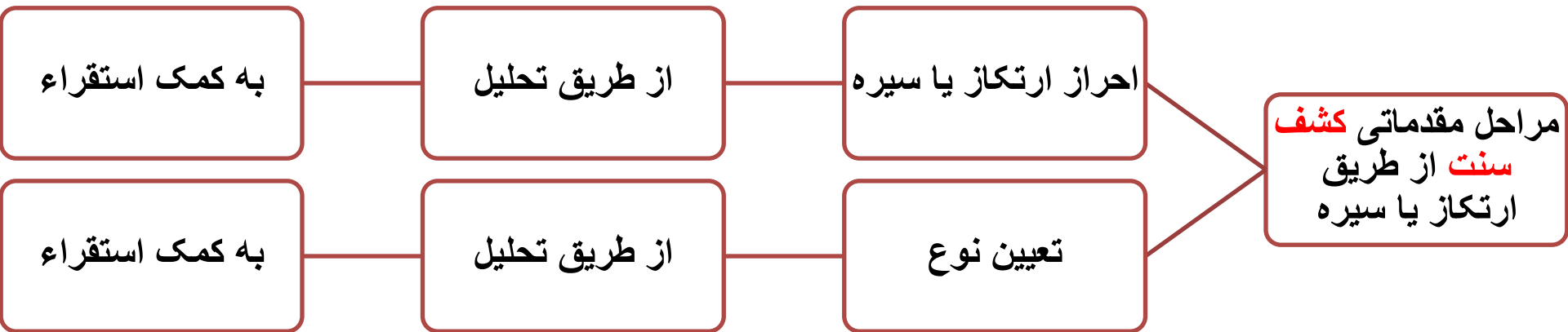

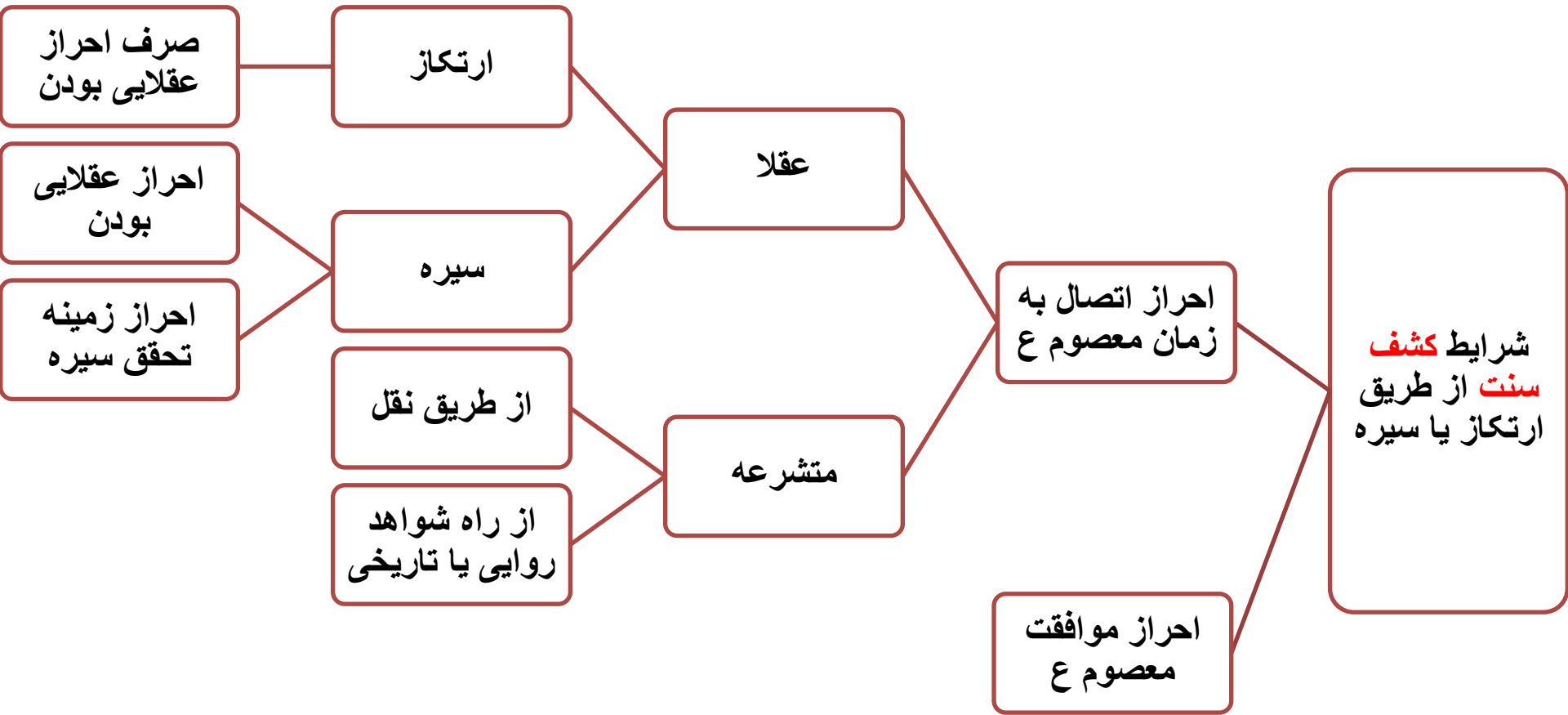
کاربردهای سیره و ارتکاز

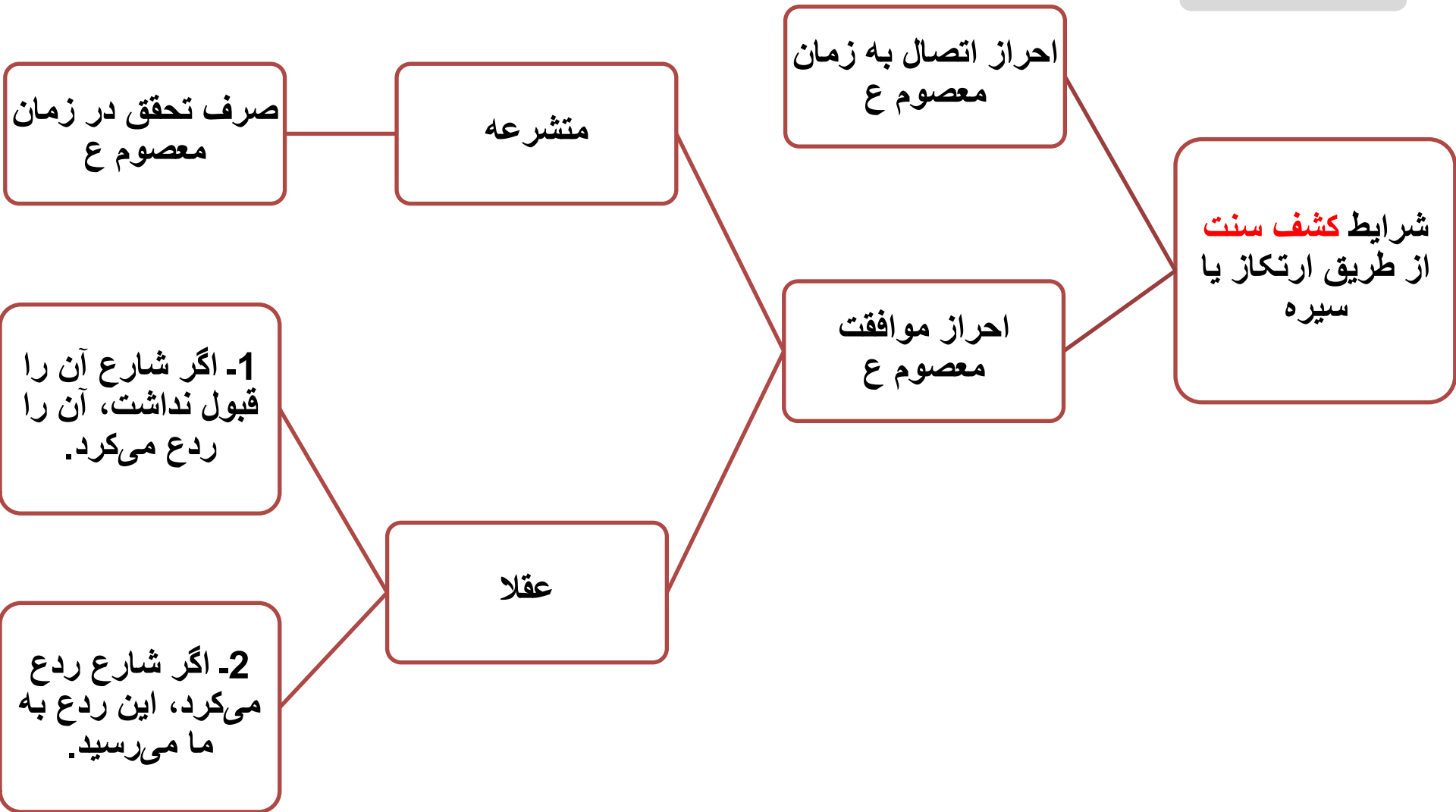

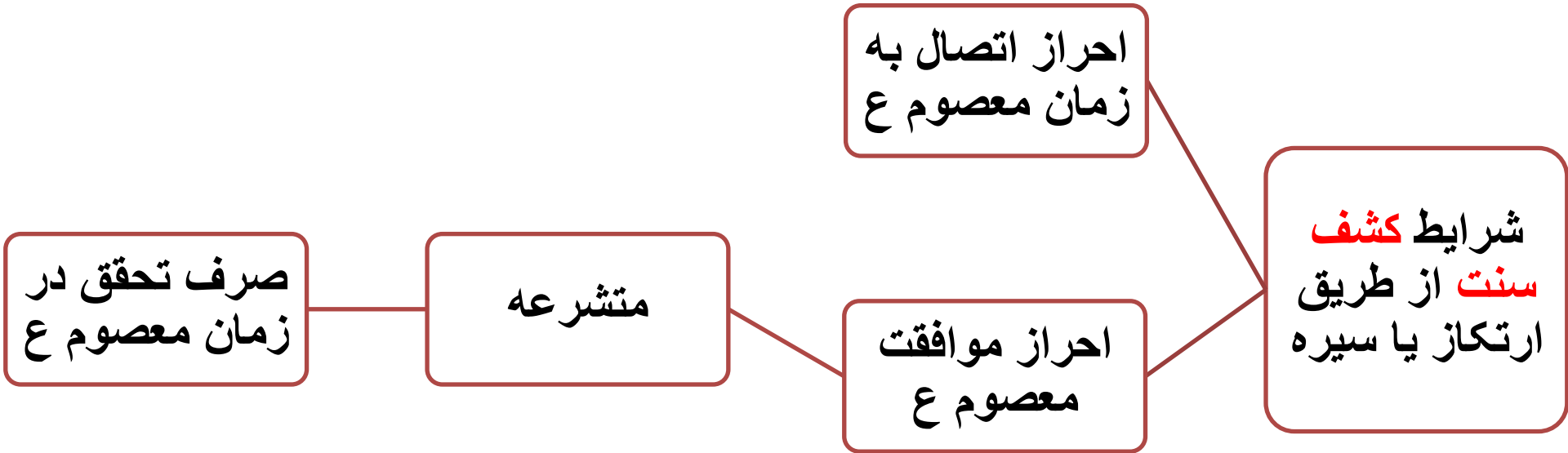

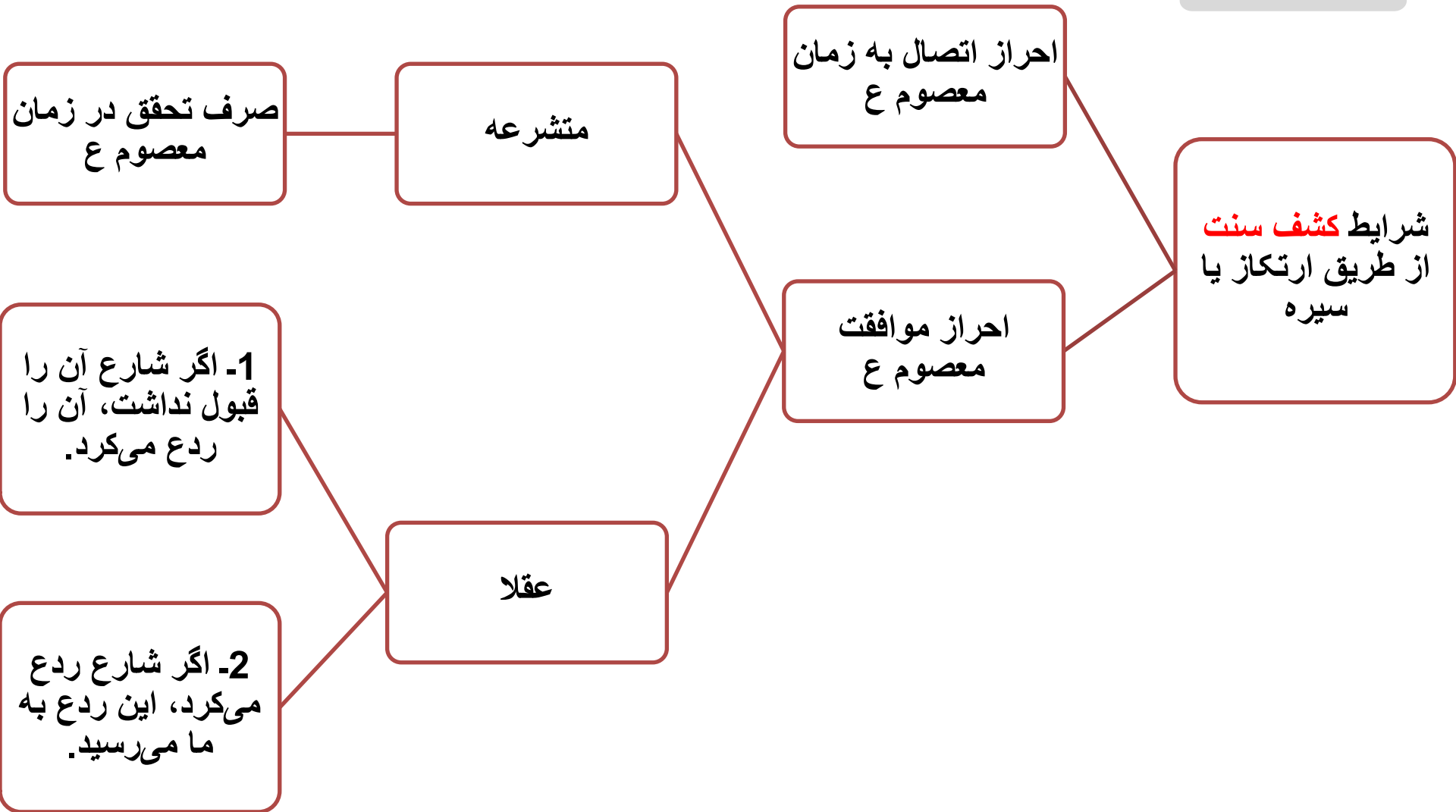

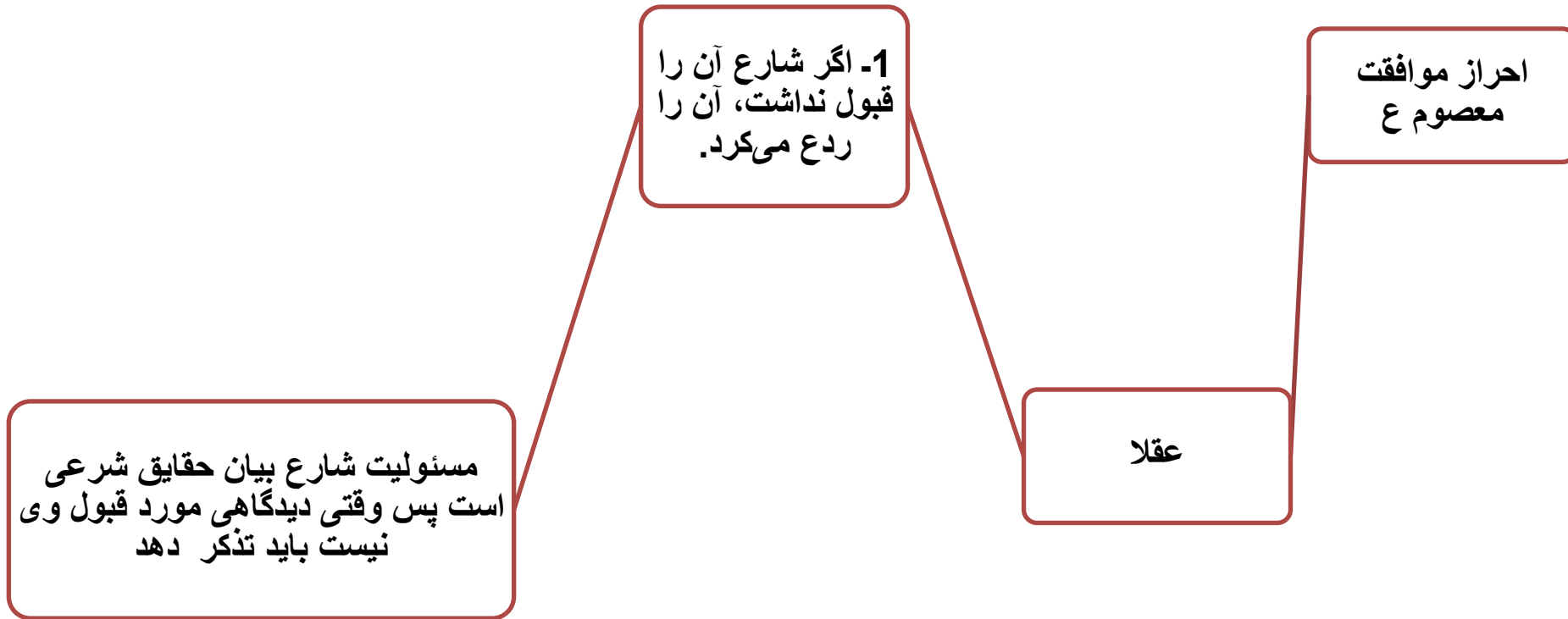

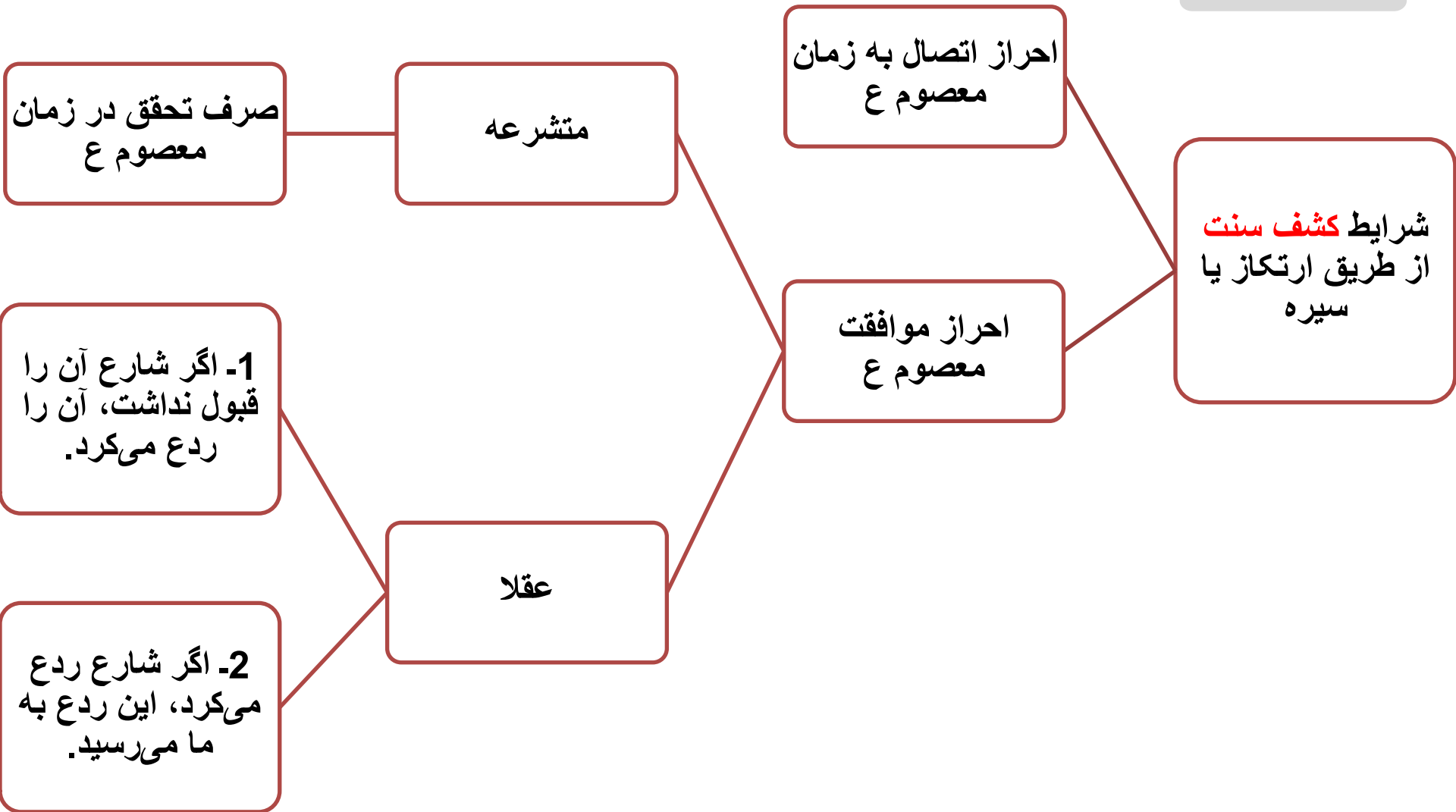
مسئولیت شارع بیان حقایق شرعی
است پس وقتی دیدگاهی مورد قبول وی
نیست باید تذکر دهد

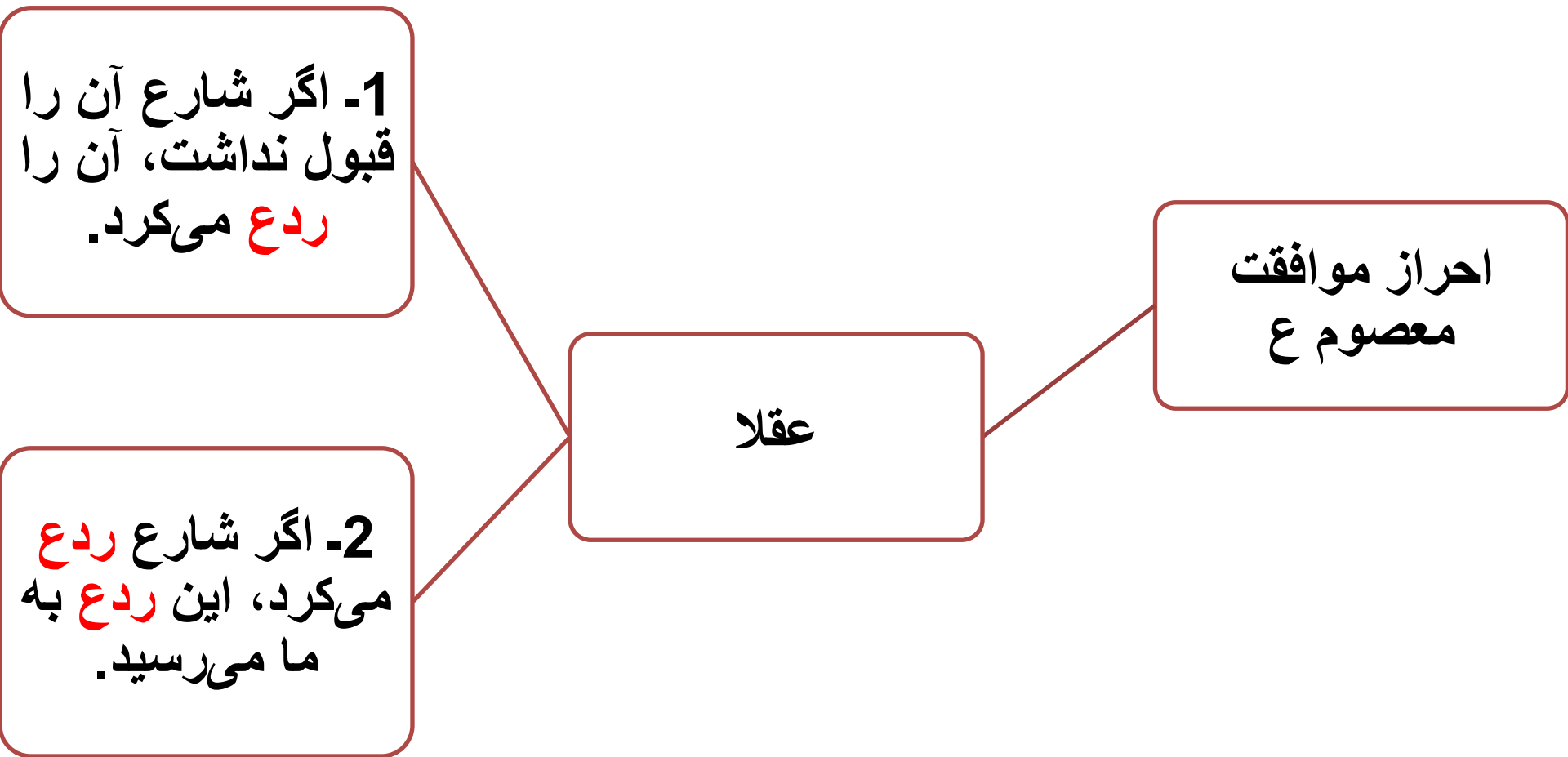
1- اگر شارع آن را
قبول نداشت، آن را
ردع می‌کرد.

احراز موافقت
معصوم ع

ظهور حال

عقلا

راه کشف امضای معصوم

- سیره و ارتکاز کاشف یقینی از امضای شارع
- حجیت سیره و ارتکاز مبتنی بر یقین است؛ یعنی ما سیره و ارتکازی را حجت می‌دانیم که به یقین امضا شده باشد و سیره و ارتکازی کاشف از حکم است که به یقین کشف از حکم کند نه به صورت ظنی؛ چون دلیل ما بر حجیت سیره و ارتکاز چیزی جز یقین نیست.

راه کشف امضای معصوم

- نکته‌ای که شهید صدر - رضوان الله تعالى علیه - می‌خواهد بگوید این است که یقین در اینجا یقین به معنای برهانی و فلسفی نیست.
- در شرطیه دوم می‌گوییم محال است که شارع ردع کند و به ما نرسد.
- مقصود ما محال عادی است؛ یعنی به حسب عادت این امر محقق نمی‌شود؛ گرچه در نظر عقل محال نباشد.

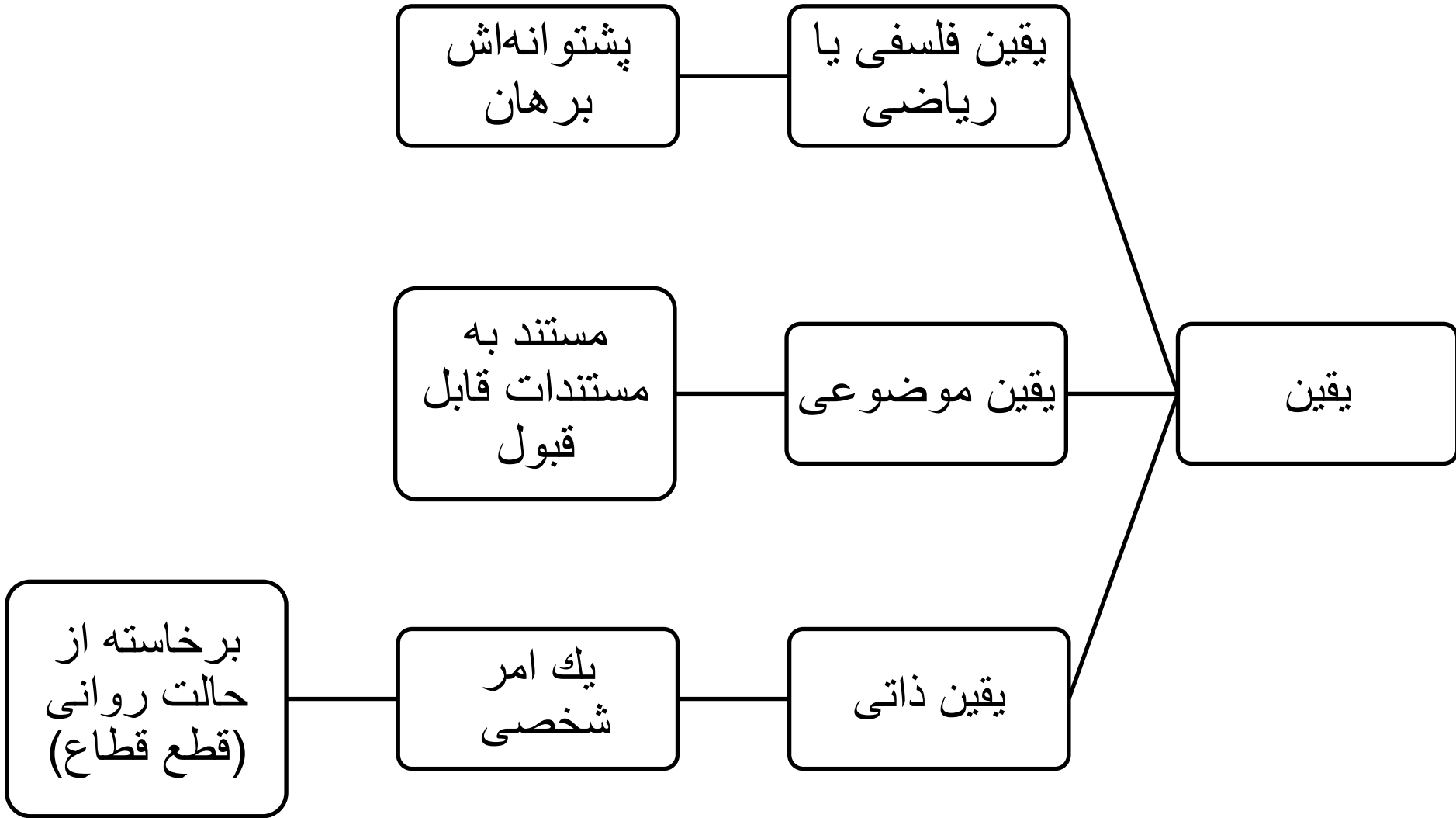
حجیت قطع

دور لازم
نیست

سیره و
ارتکاز

راه کشف امضای معصوم

- شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - معتقد است که پذیرش این استدلال امر به مبانی استقراء برمی گردد. ایشان معتقد است که انسان در زندگی متعارف چند گونه یقین پیدا می کند:

راه کشف امضای معصوم

- شهید صدر - رضوان الله تعالى عليه - می گوید یقین‌هایی که در حوزه فقه و اصول داریم، معمولاً از قبیل نوع سوم است و یقین برهانی که حکم عقلی بتی باشد، کمتر است.

راه کشف امضای معصوم

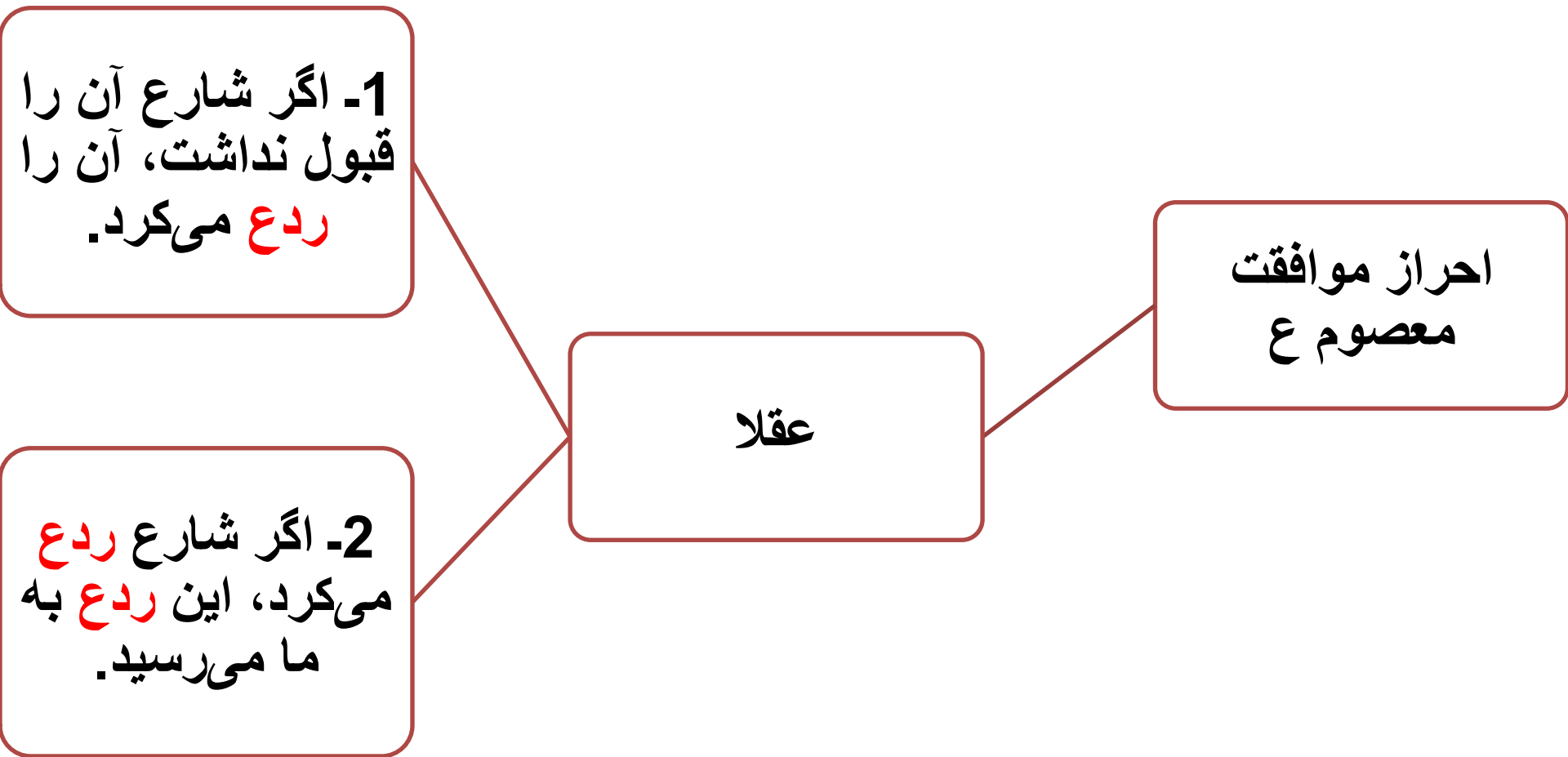
- در بحث امضای سیره و ارتکاز عقلائی دو شرطیه به مثابه دو مقدمه یک استدلال وجود دارد که یکی مبتنی بر یقین برهانی است؛ زیرا می‌گوییم اگر شارع این سیره یا ارتکاز را قبول نداشت، ردع می‌کرد؛ چون مسئولیتش این را اقتضا می‌کرد؛
- یعنی با توجه به حکمت تشریح و مسئولیت شارع محال است که شارع حکیم وقتی می‌بیند یک سیره یا ارتکاز خلاف شریعت وجود دارد و ممکن است به امور دینی سرایت کند، در قبال آن ساکت بنشیند.

راه کشف امضای معصوم

- یقین حاصل از این استدلال برهانی است. در شرطیة دوم می‌گفتیم اگر ردع شده بود، به یقین به ما می‌رسید. در اینجا اگر ردع شود و به ما نرسد، استحاله‌ای در پی ندارد.
- ولی مجموعه ویژگی‌های ردع یک سیره یا ارتکاز عقلایی اقتضا می‌کند که اگر ردعی شده‌است، به یقین به ما برسد. این یقین، حسب تعبیر شهید صدر یقین حاصل از حساب احتمالات است و حسب تعبیر دیگر ایشان یقین استقرائی است نه یقین برهانی.

راه کشف امضای معصوم

- حال وقتی در یک استدلال یکی از مقدمات یقین برهانی و مقدمه دیگر یقین استقرائی باشد ارزش این استدلال ارزش در حد یک استدلال استقرائی است نه ارزش یک استدلال برهانی؛ چون نتیجه تابع اخص مقدمات است. بنابراین باید به امضای شارع یقین پیدا کنیم. ولی نه یقین برهانی نیست.

مسئولیت شارع بیان حقایق شرعی
است پس وقتی دیدگاهی مورد قبول وی
نیست باید تذکر دهد

1- اگر شارع آن را
قبول نداشت، آن را
ردع می‌کرد.

ظهور حال

عقلا

احراز موافقت
معصوم ع

راه كشف امضای معصوم

- و أمّا الأمر الثاني - وهو أنه لو ردع الشارع لوصلنا الردع فدلّيله مقتضى الطبع و العادة. توضيح ذلك:
- إنّ المفروض أنّ ردع الشارع يكون بملاك دفع الخطر المتشكل بسبب السيرة العقلائية على أغراضه، و من الواضح أنه إذا استقرت سيرة العقلاء على شيء و ارتكز في أذهانهم أمر سيطبقونه على موارد الأحكام الشرعية و هو خطأ في نظر الشرع، فدفع هذا الخطر عن غرض المولى لا يتمّ بيان واحد أو بيانين، بل لا بدّ من بيانات عديدة تستلزم عادة الوصول إلى غالب الناس على اختلاف مراتب الوصول فيصلّ البيان إليّ بعض بنحو الجزم و إلى بعض آخر بنحو الاحتمال. و إذا تشكل في أذهان جماعة احتمال كون ما استقرت سيرتهم عليه خلاف الشرع و تنبّهوا إلى ذلك ببركة تلك البيانات

راه كشف امضای معصوم

- فهذا يثير من جديد أسئلة عن هذا الحكم فتكثر البيانات مرة أخرى ببركة الأجوبة التي تصدر على تلك الأسئلة، و مع كثرة البيانات إلى هذا الحدّ يستبعد عدم وصولها إلينا، خاصة و إن الرواة يهتمون بضبط هذه البيانات لأهميتها بحسب التاريخ لكونها ردعا عن سيرة عقلائية متمركزة و على خلاف طبع العقلاء، و أهميتها بحسب الشرع،

راه كشف امضای معصوم

• فالرواية التي ترد في بيان حكم واضح يمكن أن لا يتهم بنقلها باعتقاد عدم أهميتها اعتمادا على وضوح الحكم، أو دلالة العمومات عليه، أو نحو ذلك، وهذا بخلاف الروايات الرادعة عن مثل هذه السيرة فاختفاء كل واحد من هذه البيانات علينا موهون في نفسه، و بضمه إلى اختفاء بيان آخر **يضعف الاحتمال نتيجة لضرب القيم الاحتمالية،** وهكذا إلى **أن يصبح احتمال اختفاء المجموع مما يطمأن بعدمه [١].** فعدم وصول تلك البيانات و لو بنحو الموجبة الجزئية دليل على عدم صدورها رأسا.

• **[١] أو يقطع بعدمه على اعتبار أن احتمال تماثل الصدف أضعف من باقي أطراف العلم الإجمالي.**

راه كشف امضای معصوم

- و أمّا الأمر الثالث - وهو عدم الوصول فليس المقصود بذلك نفي خصوص الوصول الحجّة بل نفي مطلق الوصول و لو بطريق ضعيف فلو وصل الردع ضمن روايات ضعيفة كفي في سقوط السيرة عن الحجّة فإن **حساب الاحتمالات** إنّما دلّ على أنّه يصلنا عادة من كلّ عشرين حديثا حديثان مثلا خصوصا عند توفرّ دواعي الضبط. أمّا إنّ ما يصلنا سيكون رواته ثابتي الوثاقة لدينا فهذا مما لا يدلّ عليه حساب الاحتمالات فقد يكون ما وصلنا ضعيفا من حيث السند صدفة فيجب الرجوع عندئذ إلى دليل ثالث غير الحديث الواصل و غير السيرة.

راه کشف امضای معصوم

- آقا سید احمد زنجانی - رضوان الله تعالى عليه - در «الكلام يجز الكلام» گفته است روزی پشت بام فیضیه نشسته بودیم. در کنار حوض فیضیه از دماغ کسی یک قطره خون به داخل حوض افتاد. فرد دیگری که کنار ما بود یک دفعه دست به گردن خودش گذاشت و گفت آن قطره خون به گردن من ترشح کرد و واقعاً هم یقین داشت. (الكلام يجز الكلام، ص ؟) می دانیم این را به هر عاقلی بگوییم می خندد. این یک یقین ذاتی و شخصی است و برخاسته از حالت روحی و روانی شخص است.
- برای توضیح بیشتر، ر.ک: الأسس المنطقية للإستقراء، ص ۴۰۹.